

בטהובן - מארש תורכי מתוך האוברטורה "חורבות אתונה", אופוס 113

ד"ר דו"ר ליכטנשטיין

"יצירה זעירה משעשעת שאינה מאפיינת את סגנוני" - כך הגדיר המלחין את המארש שחיבר בשנת 1811 בקובץ האינצידנטאלי שליווה את מחזהו של אוגוסט קוסובו "חורבות אתונה". את הנושא המרכזי של המארש הלחין בטהובן שנתיים לפני כן בסדרת שש וואריאציות על נושא אופוס 76. ז'אנר המארש התורכי, על פיו בטהובן חיבר את יצירתו, ביטא את מגמת האקזוטיציזם על תרבויות הפריפריה למערב אירופה על רקע מלחמות האימפריה העות'מאנית עם האימפריה האוסטרו-הונגארית. היידן, מוצרט וביטהובן חוו מקרוב את תהלוכתן של התזמורות העות'מאניות עת צעדו בעיר וינה. המצלולים באוניסונו, ההרכב הכלי האופייני לתרבויות והתבניות הריתמיות עוררו סקרנות בשל יסוד הזרות והאחרות. מצלול כלי הנגינה של התזמורת העות'מאנית (janissary) תורגמו על ידי המלחינים המערביים בצרוף של הפיקולו לדוגמא, וכן בשילוב רחב של כלי הקשה. הסגנון החדש alla turca אף אמץ את יסוד החזרה המובהקת על מוטיב או צליל מרכזיים, הרמוניות פשוטות, שינויי עוצמה קיצוניים ומפתיעים, ופסקים לא סימטריים.

בטהובן מפרש את סגנון alla turca בהבלטת כלי נשיפה מעץ, צרוף משולש, מצילות, ובניצול הקונטרה-בסון כמענה לצלילים העמוקים של תוף ה-davul; ריבוי האפוז'טורות מצביע אולי על חיקוי או פרודיה על האורנמנטיקה המזרחית.

דרגות הדינמיקה המצויינות בפרטיטורה מעלות את הדימוי של צעידת התזמורת התורכית לפי שלב ההתקרבות, המעבר וההתרחקות מעיני הצופים ברחובות וינה. דרגות הפיאניסימו בראשית ובסיום המארש, והקרשנדו עד פורטיסימו שבמרכז ממחישים את הדימוי.

על פשטות ותחכום

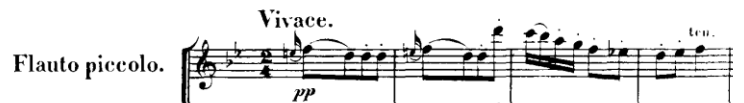
סוגת המארש בנויה על פי רוב על עקרון הסימטריה המאפשרת את מימוש הציפייה להופעת הפעמה המודגשת. בטהובן "משתעשע" ומפתיע בחלוקה הפנימית של הרעיונות והמוטיבים המרכזיים. הוא משחק עם המוטיב "החובט" הראשון כחוט השני לאורך כל היצירה, אם בקיטוע ובהצפפה ריתמית אם כמעבר ריתמי בין הרעיונות המשתנים או חוזרים, ושובר את הסימטריה הצפויה בחטיבות.

הרעיונות הבולטים:

המוטיב "החובט"

הרעיון הראשון

ההצפפה של המוטיב "החובט"

הרעיון השני ו"קטועו"

הרעיון השני וההצפפה השנייה של המוטיב "החובט"

רצף הרעיונות במבנה המארש:

חטיבה A

א	א	א	א	א	א
הצפפה ראשונה של המוטיב "החובט"	א	הצפפת המוטיב "החובט"	א	"א" (סיום על הטוניקה)	
4	4	4	4	4	4

חטיבה B

ב	ב	ב	ב
הצפפה שנייה של המוטיב "החובט"	ב	הצפפה שנייה בהשראת המוטיב "החובט"	
3	3	3	3

חזרה על חטיבה A

חטיבה A' – קודה

הצפפה של המוטיב "החובט"	הופעה אחרונה חלקית	קודה
-------------------------	--------------------	------

הצעות לפעילויות לכיתות ב'-ג'

לימוד שני הרעיונות המוזיקליים של המארש לפי נגינת המורה ולפי האזנה ליצירה

1. הליכה לפי הפעמה ותגובה לשינויי הדגשים בין משקל זוגי (2/4 4/4) ואי זוגי (3/4)
2. התנסות במרחב בהליכה לפי שינויים בין משקל 4/4 ו- 2/4
3. התנסות בהליכה במרחב לפי משקל 2/4 ותגובה לחילופי עוצמה וטמפו, עד להשגת הטמפו שיישמע בהמשך ביצירה המוקלטת
4. הליכה במרחב לפי התבנית המלוריתמית הבולטת של הרעיון הראשון א
5. חידון להבחנה בין הסיומות השונות של הרעיון הראשון א לפי סימן מוסכם (לדוגמא, כף יד פתוחה מעלה, כף יד סגורה על הברכיים עם פסוק סוגר על הטוניקה בהופעתו החמישית)

6. תגובה בתנועת יד באוויר במהלך דמוי סקוונצה או ואריאנטים זעירים, קרי, ההצפפה של המוטיב הראשון מתוך הרעיון המרכזי א

חטיבה A

א א' הצפפה של המוטיב הראשון א א' הצפפה של המוטיב הראשון א" (לראשונה סיום על הטוניקה)

7. לימוד התבנית בשפת המקצב וחלוקה בקבוצות:

- a. קבוצה אחת מדברת בשפת המקצב לפי העוצמות הקיצוניות המשתנות
- b. קבוצה שנייה בהליכה במרחב לפי רבעים או חצאים או בטפיחה על הברכיים על פני שתי התיבות הראשונות (פסוקית ראשונה), ובקפיצה במקום בשתי התיבות האחרונות (פסוקית שנייה)

8. האזנה לכל היצירה ותגובה במרחב או בישיבה לרעיון המוזיקלי השני ב

התייחסות אל הז'אנר, אל ההרכב התזמורתי ואל תכונות האופי

9. האזנה וצפייה בתרשים הגראפי של בתיה שטראוס

מחווה לבתיה שטראוס ז"ל.

בתיה שטראוס הפיצה את משנתה ואת הצעותיה האופרטיביות ברחבי העולם. הובלת הסדנאות שלה בבואנוס איירס לדוגמא, הותירה רושם עמוק בקרב מורים למוזיקה בולטים זכו להוצאות לאור בספרדית.

בהמשך דוגמא של התרשים שבתיה הציעה ולימדה במדרשה למוזיקה על ה"מארש חורבות אתונה" מאת בטהובן. תרשים זה הוצג על ידה בשנות ה-60 המוקדמות של המאה העשרים. בעזרתו אלפי תלמידים בארץ, באירופה, בארגנטינה ובמיוחד בעיר אליקנטה Alicante שבספרד למדו ואף התכוננו לקראת קונצרטים דידקטיים. כבוד גדול לי לחזור אליו ולהעזר בו בשעת ההכנה של התלמידים בכתות א-ב לקראת הקונצרט של "מפתח"

לינק למוזיקוגרמה: <https://www.youtube.com/watch?v=vBhnHgf80KI>

Marcha Turca
"Las ruinas de Atenas"
L. V. Beethoven

Musicograma original: Batia Strauss
Adaptación en Flash por Octavi Soler - Mayo 2011

10. הצעה לתזמור: <https://youtu.be/54YnrNDvdPg>

11. האזנה וצפייה בתרשים הגראפי ובליווי הקשות עדינות של התזמור המוצע

12. צפייה בביצועי תלמידים, השוואה ודיון:

<https://www.youtube.com/watch?v=pFFS7QWv-0k>

<https://www.youtube.com/watch?v=t4FepqCTuHU>

13. חלוקה לקבוצות בביצוע תנועות במרחב, או הקשה לפי חלוקה על בסיס שני הרעיונות הבולטים של המארש והבעת הדינמיקה המתפתחת.

מבחר פעילויות לכתות א-ב
ד"ר שרית טאובר, עודדה הררי

הפעילויות מתבססות על המוטיבים השונים:

(1) מוטיב "החובט" (2) ההצפפה של מוטיב זה (3) מוטיב הסולם היורד.

דוג' לביצוע עם טמפו מתון: https://www.youtube.com/watch?v=GuW_T3RP1TE

חלק ראשון

פעילות הכנה:

לימוד מוטיב הסולם היורד: האזנה חוזרת למוטיב, דיון על מאפייניו והמצאת תנועה מתאימה - הידיים מביעות ג'סטה תנועתית עם כיווניות יורדת המסתיימת בשלוש מחיאות קלות.

הבחנה בשתי הסיומות השונות (ראו דוג' מס. 1 – המוטיב בצבע ירוק והסיומות בתכלת) וקביעת תנועות מתאימות - האזנה לחלק הראשון ודיון על אופיו.

זיהוי המוטיב בהצבעה ובהמחשה בעזרת התנועה שנבחרה.

ביטוי בתנועה למוטיב "החובט" – צעידה על הרבע הראשון ועל הרבע השני בתיבה (ראו דוג' מס. 1 – צבע אדום)

ביטוי בתנועה למוטיב "החובט" בהצפפה – הצדעה על הרבע הראשון בתיבה (ראו דוג' מס. 1 – צבע ורוד).

The image shows a page of musical notation for Liszt's 'The Ruins of Athens' (Op. 113, No. 4). The score is in 2/4 time and features a piano part with various dynamics and articulations. Red arrows point to specific notes, and green and blue brackets highlight certain phrases. The score is annotated with 'Vivace', 'pp', 'ten.', and 'cresc. poco a poco'. There are also pink star symbols on the bottom staff.

חלק שני:

האזנה וזיהוי של מוטיב ההצפפה. תגובה למוטיב בהצדעה תוך הצטרפות לתנועות המורה (ראו דוג. מס. 2):

1. בפעם הראשונה שתי הצדעות (הפסוקית נמשכת לאורך תיבת וחצי, ראו בהמשך דוג. מס. 2)

2. בחזרה השנייה, בשלוש הצדעות, אחת על כל תיבה.

The image shows a handwritten musical score for piano, consisting of three systems of music. Each system has a treble and bass clef staff. The first system starts with a treble clef staff containing a melodic line with notes and rests, and a bass clef staff with a bass line. The second system features dynamic markings: *ff*, *sf*, *sf*, *sf*, *sf*, *sf*, and *p*. The third system includes the marking *più f* and *ff*. There are several pink annotations: stars and curved lines above notes in the treble staff, and numbers (1, 2, 3, 4, 5) below notes in the bass staff. The score is written in a key signature of one flat and a 2/4 time signature.

דוג' מס. 2

-סולפג': לימוד מרווח הטרצה במסגרת סולם מאזורי. זיהוי הטרצה בנושא הראשון.